

Restaurálási dokumentáció

XIX. századi hódmezővásárhelyi mennyezetes ágy restaurálása

Vigh László restaurátor művész

1. A mennyezetes ágy adatai:

Tárgy megnevezése: XIX. Századi hódmezővásárhelyi mennyezetes ágy

Tulajdonos: Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ, Hódmezővásárhely

Gyűjtemény: Néprajz

Kora: 19. sz. első fele

Leltári száma:

50. 5. 1. 1. az ágy teteje

50. 5. 1. 2. függönytartó keret

50. 5. 1. 3. végdeszka

50. 5. 1. 4. végdeszka

50. 5. 1. 5. oldaldeszka 2db

50. 5. 1. 6-9. oszlopok 4 db

Anyaga: Festett fenyőfa

Méretei:

Teteje 195,5 cm x 112,5 cm

Függönytartó keret 103,5 cm x 189 cm

Végdeszka 171 cm x 97 cm

Oldaldeszkák 2 db 179,5 cm x 21 cm

Oszlopok 4db 92 cm x 6,5 cm

2. A mennyezetes ágy restaurálásának menete:

Állapotfelmérés

Fotózás

Restaurálási terv

Történeti háttér

Tisztítás

Szilárdítás

Ragasztás
Kiegészítés
Retusálás
Felületkezelés
Konzerválás
Restaurátori dokumentáció

3. A vásárhelyi bútor és az ágy történeti háttere:

A népi bútorfestés virágkora 19. századra tehető. Hódmezővásárhely ennek egyik kiemelkedő alföldi központja volt, ahol a kimagasló minőségű tárgyak készítése 1830 és 1850 között volt. Az ekkor készült bútorok a környék más, kisebb bútorfestő központjai számára is mintául szolgáltak. Jellegzetes darabjai az asztalosok által készített ácsolt ládák, gondolkodó székek, tékák, padok, ágyak. E kor darabjain a díszítmények meghatározott és jellegzetes rendben helyezkednek el. A csokorba rendezett virágmotívumok gyakran vázából indáznak szét, melynek reneszánsz eredetére utal az „olasz korsó” elnevezés. De megjelenik a nyers fa, vagy fehér alapon főleg piros rózsákból álló „virágzás” minta is, sőt ritkán sötét kék alapon is. Gyakori a sárgára alapozott mező, esetleg tékaorom. A késői korra jellemző az elaprózódó virágzás, részben már halványkék alapon. A hódmezővásárhelyi bútorra általában jellemző a festői előadásmód, ill. néhány gyakori díszítőelem, mint a szögletes, fenn félkörívvel zárt mező (*fülke alakú mező*) vagy a ládák függőleges éleit szegő, ferdén rovátkált lécz. A festéshez kazeines alapú festéket használtak. A jellegzetes vásárhelyi színhasználat a sötét ultramarin kék alapon piros, fehér, zöld, és sárga színek.

A mennyezetes ágy különlegessége, hogy Tornyai János gyűjtötte, amely a művész adományozása útján került a múzeumba. Tornyai köztudottan rendezett be enteriőröket festményei vázlateihez, melyről több fotódokumentációt is őriz a Tornyai Múzeum. Ilyen például a Juss című képe, melyhez rengeteg vázlat készült. Fotódokumentációján a háttérben megjelenik egy hasonló felépítésű mennyezetes ágy is.

4. Az ágy restaurálás előtti állapota

Szerkezet

Az ágy helytelen raktározási környezetéből fakadó olyan jellegű károsodásokat nem szenvedett, mint a gomba, penész, vagy aktív rovarfertőzés. Nagyobb mennyiségű víz nem

érte, sőt inkább a fa kiszáradásából adódó méretváltozások, vagy kisebb vetemedések voltak megfigyelhetők a tárgyon. A faanyag általában jó megtartású, szerkezete azonban több helyen kissé szivacsos és korhadt volt. Az ágylábak csapolásai mentén jelentkező inaktív rovarkárosodás kirepülő nyílások voltak megfigyelhetők, melyek statikailag meggyengítették az ágy szerkezeti megtartó képességét. Szintén a száradásból adódóan az ágy csapolásai és ragasztásai voltak meggyengült állapotban. A hátoldalon végigfutó hosszanti merevítő lécs és a keresztirányú háttámlákat rögzítő csapolások és ragasztások voltak rossz állapotban. A négy oszlopot tartó hüvelyek falai korhadtak voltak, a kirepülő nyílások miatt több helyen meggyengült faanyagok kitortek, emiatt a stabil tartó szerepüket elvesztették. Az ágylábak alsó része is hasonló okok miatt volt károsodott. A baldachint tartó felső mennyezetet körbefutó plasztikus csipkés mintája több helyen törött volt vagy teljesen hiányzott. Az ágyat korábban már restaurálták ennek jele, hogy több plasztikus faragás kiegészítésre került, de nem lett retusálva. Ilyenek a támlák két oldalán található „sárkány” motívumok és a mennyezetten körbefutó csipkék. Az eredeti ágyrács pedig teljes egészében hiányzott. Megfigyelhető volt, hogy az ágy több átalakításon is átesett. Az felső ágytámlák feltehetően nem egykorúak az alsó résszel. Feltételezhetően később kerültek felhelyezésre, bár a festés színei, a stílusa és az állapota feltételezi, hogy egy korábban készült ágy részei lettek átültetve. Mindezek a tárgy történeti részét képezik, ezért annak jeleit a restaurálás során megtartásra javaslom.

Az oszlopok tartó hüvelyének károsodásai

A károsodott ágylábak és csapolások

A korábbi restaurálás retusálás nélküli kiegészítései

Festett felület

Az ágy festett felülete kis mértékben szennyezett volt. A szennyeződések nagy része légköri eredetű, lazán kötött. Az előregedett firnisz (gyorsan száradó növényi eredetű lenolaj kence) besötétedett elfedve az eredeti kazein festékek tüzes színeit. Az ágyat ért számos mechanikai behatás miatt a felület sok helyen sérült, festése erősen kopott. A mész kazein alapú festék kötőanyaga meggyengült, ezért az több helyen kopásnak indult. Ez esetben is megfigyelhető volt a különböző korú szerkezeti elemek festékeinek bomlási folyamata nem azonos mértékű, ami azt bizonyítja, hogy nem azonos keverési arányúak, összetételűek, vagy nem azonos korúak.

A felső baldachint tartó rész hiányzó faragott elemei, valamint az elkülöníthető színt, stílust és állapotot mutató festés az ágy alsó és felső részén

5. A mennyezetes ágy restaurálása

Tisztítás

A tisztítás, a restaurálási feladatok közül irreverzibilitása miatt talán az egyik legveszélyesebb restaurátori beavatkozás, amelyet az ágy festett felületei miatt különös óvatossággal kellett elvégezni. A tisztítás módszerének megválasztása előtt meg kellett győződni, hogy a

különböző színek hogyan reagálnak a beavatkozásra. Mechanikai tisztítással (letörlés, leporolás) a tárgyhoz nem tartozó könnyen kötődő környezeti szennyeződések (por, ásványi anyagok) kellett eltávolítani. Felületi tisztítást EVEX gyorsan lebomló felületaktív anyag 5%-os vizes oldatának habjával végeztem, mely a tisztítási próbán bebizonyosodott, hogy kellőképpen tisztít, de nem old. Használatával a vízben oldódó és vízben kevésbé jól oldódó szennyeződések is, mint fehérjék, zsírok és olajok, sók, fénoxidok, fémkomplexek, ásványi anyagok pigmentek, gomba spórák, pollenek, mikroorganizmusokat is jó hatásokkal lehetett eltávolítani.

Oldás

Célja az volt, hogy az előregedett firnisz réteget el kellett távolítani a festett felületről, hogy az visszakapja eredeti színvilágát anélkül, hogy sérüljön. Az oldás próba elvégzésével amil-acetát-terpentin 1:1 keverékét alkalmaztam, melynek jó oldási hatásfoka mellett a behatoló képessége és visszamaradása is előnyös értékeket mutatott.

Az előregedett besötétedett firnisz oldása az eredeti színek megjelenése

Szilárdítás

A meggyengült fa részeket Toluolban oldott Paraloid B 72-vel erősítettem meg.

Ragasztás

A korábban ragasztással rögzített szerkezeti elemeket, a meggyengült csapolásokat, újbóli ragasztással erősítettem meg, melyhez SOUDAL 65 A vízálló faragasztót alkalmaztam.

Az ágy támlájának hátoldalán hosszanti irányban végigfutó merevítés ragasztással történő megerősítése

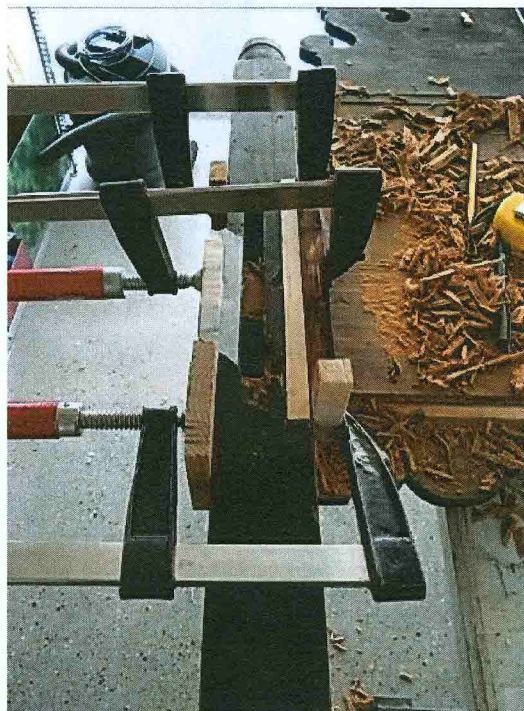
Kiegészítés

Célja a műtárgy hiányzó részeinek pótlása a tárgy összképének esztétikai helyreállítása valamint a statikai megerősítés. A felhasználásra került anyagokkal szembeni követelmény az volt, hogy reverzibilisek, káros anyag kibocsátástól mentesek-, színtartóak-, és öregedésállóak legyenek. A fa kisebb sérüléseit kittezással egészítettem ki, mely egyben esztétikai és statikailag megerősítést is jelentett. Ehhez BODY 205 LP PLUSZ SOFT KOMPONENSŰ POLIÉSZTER KITT-et használtam. A nagyobb hiányokat, törött, vagy teljesen hiányzó elemeket fával pótoltam. A kiegészítés alapanyagául az eredetinek megfelelő anyagot (fenyő) kellett választani, követve annak szálirányát és a törésfelület morfológiai sajátosságait.

Az ágy mennyezetén lévő hiányzó csipkék kiegészítése

Az ágy lábához csatlakozó keresztléc csapolása mentén a faanyag oly mértékben károsodott, hogy sem szilárdítással, sem kittezássel nem lehetett oly módon megerősíteni, hogy az a csapolás mentén statikailag megbízható módon megtartotta volna az ágy súlyát. Ezért ebben az esetben a sérült részt favéső segítségével eltávolítottam, helyére új fa betétet helyeztem el, ami már képes a súlyt megtartani. A betétet ragasztással rögzítettem és becsiszoltam.

A csapok melletti sérült rész eltávolítása, betét elhelyezése, a csap statikai megerősítése

Retusálás

Célja az ágy festésének, kiegészítéseinek esztétikai helyreállítása volt. A felhasználásra került anyagokkal szembeni követelmény szintén az volt, hogy reverzibilisek legyenek, valamint

káros anyag kibocsátástól mentesek-, színtartóak-, és öregedésállóak. Ezért a retusáláshoz PANNONCOLOR AKRYL FESTÉK-et, SZÍNEZŐ FÉMOXIDOKAT, PANNONCOLOR TEMPERÁT és PLEXTOL kötőanyagot használtam.

Az ágy retusálása

Felületkezelés

Célja a festett fa felületének védelme, esztétikai megjelenésének növelése volt. A felületkezeléshez PARALOID B72-t használtam, mert a korábbi tapasztalatom azt mutatta, hogy a lenolaj, vagy dammár lakk korai öregedése miatt a színek idő előtt besötétedtek. A paraloid B 72 pedig a festményrestaurálásban használt lakk, melynek felezési ideje kedvezőbb, valamint bizonyos mértékig rugalmas, amely a szerves anyag hordozó mozgását képes követni.

Konzerválás

Célja volt a fa preventív védelme a biológiai károsítókkal szemben, a faanyag szerkezetének megerősítése, ellenállóbbá tétele a környezeti behatásokkal szemben. Erre a célra WOLMANIT QB1 FOLYÉKONY VIZESBÁZISÚ FAANYAGVÉDŐSZER-t használtam.

6. Műtárgykörnyezet raktárban és kiállításban

A fa alapanyagú műtárgyak esetében érzékenységük miatt lehetőség szerint meg kell teremteni a lehető legoptimálisabb környezetet, mely függ a levegő relatív páratartalmától, hőmérséklettől, fényviszonyoktól. Az ágyat egyenletes, lehetőség szerint 45-50%-os Rh mellett kellene tárolni, óvni kell az ettől eltérő túl magas ill. a túl alacsony páratartalomtól, de leginkább ezek gyors ingadozásától. A túl nedves közeg duzzadáshoz, a kevés páratartalom a fa cellulózrostjainak kiszáradáshoz vezet. Mindkettőnek alakváltozás a következménye. A magas páratartalom savasodást, a cellulóz oxidációs lebomlását, ill. a mikrobiológiai károsítók megjelenését okozhatja. A fa rendkívül jól nyel el UV tartományban, ami fotóoxidációs lebomlást okoz, ezért óvni kell a közvetlen napfénytől. A tárgy számára a legoptimálisabb az egyenletes 18-20 C⁰. Ajánlott az időnkénti portalanítás, mert a lerakódott légszennyeződések megköti a vizet és katalizálja a kémiai folyamatokat.

A restaurált ágy

A restaurált ágy

Szentes 2014. április 29.

Vigh László

Restaurátor